

criteris i continguts per a la redacció del pla director de transformació de la presó Model de Barcelona

---

Abril de 2009

Els **eixos bàsics** de l'estudi de viabilitat per a la reconversió de la presó model són els següents:

- 1. El recinte de l'actual presó Model serà un espai obert per als ciutadans i ciutadanes. Això oferirà una nova perspectiva a l'entorn millorant molt la sensació d'eixamplament i esponjament de l'espai.**
- 2. Aquest espai obert quedarà integrat en la trama de l'Eixample de Cerdà.**
- 3. Es guanyaran equipaments de proximitat, per l'Esquerra de l'Eixample, així com equipaments de ciutat**

ÍNDEX

1. Introducció
2. Antecedents
3. Protecció dins del Catàleg de Patrimoni
  - 3.1. Informació Patrimonial
4. Qualificació urbanística
5. Proposta urbanística de distribució d'usos
6. Proposta arquitectònica de l'estudi de viabilitat
7. Nous equipaments proposats a l'estudi
  - 7.1. Els equipaments de proximitat
  - 7.2. Els equipaments de ciutat

1. Introducció

El que segueix és l'exposició dels arguments que permeten explicar la reconversió de la Model i com es pot aconseguir **la transformació d'uns espais privats i punitius en uns espais públics i lúdics incorporats al barri i a la ciutat.**

A dia d'avui, l'oportunitat de fer una intervenció arquitectònica o urbana està vinculada, en la majoria dels casos, a desfer-ne una altra. Quasi tota nova construcció comporta una substitució prèvia. Es tracta de substituir amb seny, donant pautes i criteris per saber què convé construir o suprimir i com fer ambdues coses.

La Model ocupa un espai equivalent a dues illes de l'Eixample. Aquest recinte ha estat completament invisible i tancat al barri pels contundents murs que envolten la presó.

És obvi que **la concepció espacial de l'entorn i la perspectiva canviarà radicalment pel simple fet de procedir als enderrocs del mur perimetral i els edificis annexos al panòptic. Es passarà d'una ocupació de la trama Cerdà completament opaca, amb dues illes inutilitzades per un mur que trenca tota**

perspectiva, a un espai obert que també assumirà la trama Cerdà, però que contindrà uns edificis singulars destinats a equipaments públics i que ocuparan el 20% de la superfície total de les dues illes.

S'obriran noves perspectives. **Millorarà substancialment la sensació d'eixamplament i esponjament de l'espai.** I el fet que l'edifici panòptic sigui una

edificació que no segueix l'estructura urbana Cerdà d'edificació en corona, sinó que ocupa una posició central amb edificacions radials en forma de braços, també ajuda a crear una perspectiva singular i diferent a la resta de la trama urbana, deixant lliures i enjardinats els espais del voltant.

2. Antecedents

La presó Model, en l'època que va ser construïda (s'inaugurà al juny de l'any 1904) es situà a l'extraradi del que era la ciutat i lluny de l'entorn residencial que esclatava des de les darreries del segle XIX a la Dreta de l'Eixample. És a l'Esquerra de l'Eixample on s'hi concentraven els grans equipaments de ciutat. Són contemporanis a la construcció de la presó Model, l'hospital Clínic, l'Escola Industrial, la Facultat de Medicina, la plaça de Toros de les Arenes o l'escorxador municipal.

La presó Model dissenyada per Salvador Viñals i Josep Domènech es planteja amb una estructura panòptica inspirada en les tesis del jurista i filòsof britànic Jeremy Bentham (1748-1832) que escriu: En el règim panòptic, la vigilància esdevé en auto vigilància, ja no hi ha on amagar-se, i la "dictadura de la mirada" controla tot espai públic i privat.

El creixement urbà de la trama Cerdà dels darrers 100 anys embolcalla la presó en un entorn plenament urbà i cèntric, la Nova Esquerra de l'Eixample. Aquest barri, densament poblat, necessita equipaments públics de proximitat per prestar servei a la població resident.

La presó doncs es troba en un entorn no idoni pel desenvolupament del barri i la ciutat, ja sigui a nivell d'estructura social o de serveis a les persones. Per això, des dels anys noranta, es planteja el seu trasllat, ja que esdevé un recinte fortificat aliè i exclòs de l'activitat urbana de l'entorn.

Es proposa el tancament definitiu de la presó Model i la construcció d'un nou equipament penitenciari de preventius a la mateixa ciutat de Barcelona en l'àmbit de la Zona Franca, que respongui als criteris penitenciaris moderns de reinserció, a la vegada que mantingui una proximitat i mobilitat fluïda amb la ciutat i els jutjats.

El fet que ara ja estem en la fase de projecte executiu del nou centre de preventius ja permet donar pas a l'estudi sobre la Model.

3. Protecció dins del catàleg de patrimoni

La presó Model arrossega un valor cultural, social, arquitectònic i patrimonial que va merèixer la protecció per part de l'Ajuntament de Barcelona.

La comissió d'Urbanisme de l'Ajuntament de Barcelona, el 18 de maig de 2000 va acordar protegir l'estructura panòptica característica de la presó Model amb un nivell de protecció C, segons la classificació establerta al Pla especial del patrimoni arquitectònic, històric i artístic de la ciutat de Barcelona, Districte de l'Eixample, que estableix l'article 8 apartat 2:

- A. Béns culturals declarats d'interès nacional, de rellevància per Catalunya.
- B. Béns immobles catalogats d'interès local, també integrants del patrimoni cultural català, que han de quedar inclosos en el catàleg del Patrimoni Cultural Català, i que, tot i llur significació i importància no posseeixen les condicions pròpies dels béns culturals d'interès nacional, encara que amb rellevància pel que fa a la ciutat.
- C. Els béns urbanísticament protegits que sense complir les condicions dels anteriors, no havent estat objecte de declaració ni de catalogació, reuneixen valors historicoartístics estètics o tradicionals a considerar com a rellevants pel sector urbà on s'emplacen.

3.1. Informació Patrimonial

(Font: Catàleg del Patrimoni arquitectònic <http://www.bcn.cat/urbanisme/>)

L'edifici ocupa un solar constituït per dues illes de l'Eixample, i trenca l'homogeneïtat constructiva del sector. En el projecte original, la construcció estava dividida en tres grans cossos, els dos laterals dedicats a administració i a un futur correccional, i el central, destinat a presó preventiva. Aquesta estava constituïda per un cos central

poligonal destinat a capella, del qual naixien radicalment sis galeries de planta baixa i dos pisos que allotjaven en el projecte original un total de 600 cel·les individuals.

La capella era l'element arquitectònic més significatiu i estava sustentada sobre esveltes columnes metàl·liques i coberta amb una volta rebaixada amb l'estructura vista.

Davant de la massificació de les presons precedents, la construcció s'adapta a la nova directriu d'aïllament individual del reclus en tot moment. En la celebració de la missa l'aconseguia especialment aquest objectiu, ja que l'oficiant se situava sobre una estructura metàl·lica elevada centralitzada mentre que els reclusos es col·locaven en cabines individuals de fusta al seu voltant.

Les façanes volen representar d'alguna manera la severitat de la funció que els edificis allotgen, i presenten un aspecte vagament militar i medievalitzant, on destaca la rigorosa composició i la decoració de finestres amb punta de diamant.

De fet, a tota la construcció domina la línia recta perquè, tal com assenyalaven els autors a la Memòria de 1886, és sinònim de serietat.

Posteriorment, el conjunt ha sofert notables transformacions de les quals cal esmentar la supressió dels elements d'esbarjo individuals substituïts per la creació de grans patis comuns.

Futures intervencions

La intervenció en el conjunt de la presó actual serà objecte d'un plantejament global mitjançant planejament específic que tindrà en consideració especial:

Manteniment del cos poligonal central recuperant, si pot ser, els seus elements i espais originals.

Les característiques tipològiques generals de les sis galeries radials. El seu interior podrà ser modificat en el que sigui necessari per adequar-lo als nous usos a què es pugui destinar.

4. Qualificació urbanística

Al setembre del 2000 l'Ajuntament de Barcelona encarrega un primer estudi de viabilitat per a la conservació i reutilització de l'edifici panòptic de la presó Model, orientat a futurs usos diferents de l'espai.

Posteriorment, i amb data 30 d'octubre de 2001 s'apravà definitivament la Modificació Puntual del PGM en els terrenys ocupats per les presons a Barcelona.

5. Proposta urbanística de distribució d'usos

A partir de la signatura del conveni urbanístic per a la renovació d'equipaments penitenciaris a Barcelona, al maig de 2001, de l'acord per a la seva modificació de juny de 2006 i de l'acord per a la ubicació del nou centre de règim obert de març de 2009; se'n deriva el següent quadre de superfícies assignades als diferents usos permesos actualment en aquesta parcel·la:

Quadre de superfícies¹

Usos del sòl	Titularitat	Superfície (en m ²)	Sostre (en m ²)
Ús terciari (18)	Generalitat de Catalunya	4.435	18.000
Zona verda (6a)	Ajuntament de Barcelona	14.026	0
Equipaments (7b)	Ajuntament de Barcelona	4.786	Pendent definició
Equipaments (7b)	Ajuntament de Barcelona (després de l'addenda de 2006)	4.410	Pendent definició
Total		27.657	

---

¹ Quadre subjecte a possibles correccions i ajustos a partir de Pla Especial Urbanístic i la resta d'instruments urbanístics per a la protecció del patrimoni i la definició d'usos i volumetries.

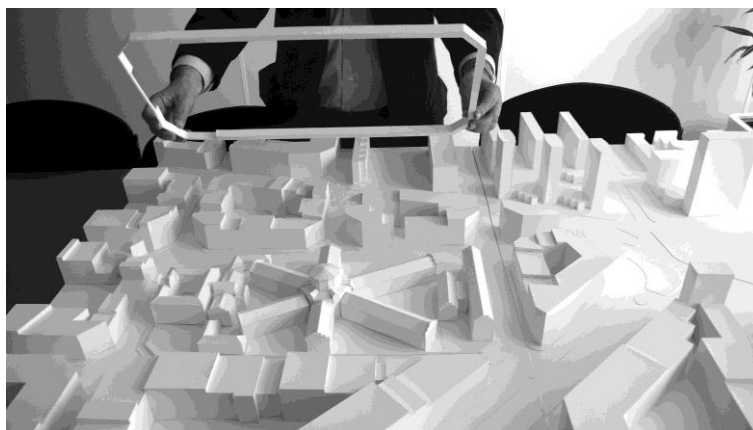
6. Proposta arquitectònica de l'estudi de viabilitat

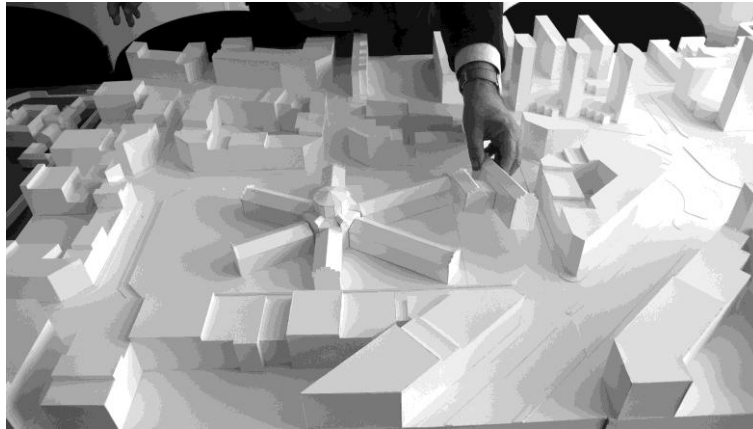
Hem estat treballant amb el teixit associatiu i comercial del barri de la Nova Esquerra de l'Eixample un avant-projecte que ha realitzat el gabinet d'arquitectes Bonell-Gil que recollís les demandes veïnals, les necessitats i valorés la seva viabilitat respecte a l'entorn arquitectònic.

El procés proposat que permet la recuperació dels espais, és el següent:

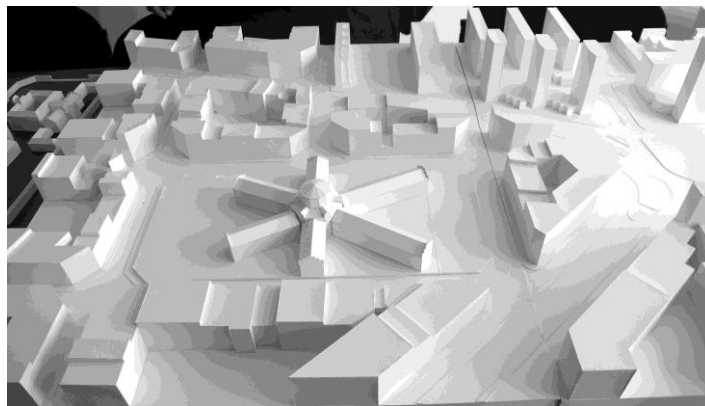
- **Enderrocar totalment els murs perimetrals. Amb això la ciutat incorpora uns espais que fins ara han estat residuals i els incorpora a l'espai urbà, mentre que l'edificació conserva tots els seus atributs actuals.**

- **Enderrocar l'edificació perimetral.** D'aquesta manera la ciutat absorbeix uns espais no residuals que permeten diferenciar dues zones on es produiran les dues intervencions de nova planta als carrers de Nicaragua i Entença. S'obre la possibilitat de tenir un parc de 8.000 m² i un aparcament soterrat de 200 places per planta. Aquestes noves zones permetran possibles usos amb programes incompatibles amb les crugies actualment existents a la presó.

- **Conservar el "Panòptic" amb els seus braços.**

Es manté la façana exterior, el volum i la línia de cornisa dels edificis actuals, amb dimensions aproximades de 15x60, 15x90 i 15x45 metres, mesures que són aprofitables per a diferents usos.

Es construeix amb nous forjats que configuren noves condicions internes, tot adaptant les obertures de les façanes a les noves necessitats.

La finalitat reclusiva del centre penitenciari fa que, tant espais de relació com edificis, hagin estat dissenyats per a ser controlats des de l'interior. Per aquest motiu, el "Panòptic" és un gran edifici aparentment sense una entrada identificable des de l'exterior. Al reconvertir els espais, és necessari definir un nou accés per a tot el conjunt, comunicant el centre del panòptic amb l'exterior.

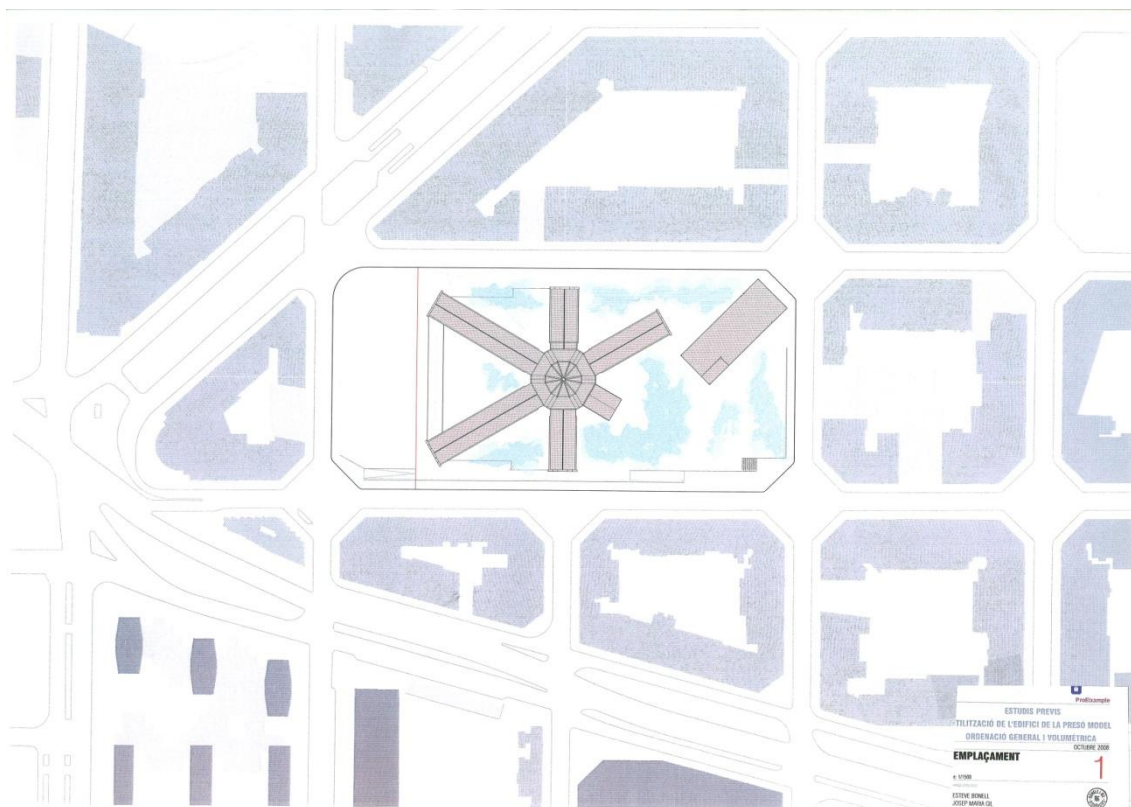
Tot això és possible eliminant una ala, aconseguint per tant:

- Identificar l'entrada, l'accés principal al conjunt
- Un parc de 12.000m²
- Un aparcament soterrat de 200 places per planta
- Continuar mantenint la relació del "Panòptic" amb l'Eixample
- Un gran vestíbul-plaça interior coberta de connexió i distribució de tot el conjunt.
- Possibles usos d'acord amb el programa.

Però a l'anul·lar un braç per crear l'entrada s'han perdut 2.200m².

S'ofereix la possibilitat de construir un edifici nou d'uns 3.500m² que equilibraria l'edificació prevista al carrer Nicaragua.

Estem parlant, per tant, d'una remodelació conservadora de l'edifici que obrirà la porta a la creació de nous espais dotacionals i públics. Reconvertint, en un futur proper, la presó Model de Barcelona en un edifici multi funcional.

7. Els nous equipaments proposats a l'estudi de viabilitat

Paral·lelament s'ha desenvolupat un estudi de viabilitat que defineix i presenta les característiques programàtiques dels diferents equipaments que es planteja situar dins els edificis a conservar de l'actual presó Model de Barcelona, un cop s'hagi traslladat totes les seves activitats al nou Centre Penitenciari de Preventius de la Zona Franca.

El contingut del document constitueix el guió de l'estudi previ per a la remodelació dels edificis de la Presó, redactat pels arquitectes Esteve Bonell i Josep Maria Gil. Presenta l'organització funcional general del conjunt i per a cada equipament, els principis funcionals, els espais i les superfícies útils necessaris.

Finalment, el document incorpora les superfícies obtingudes en l'estudi previ i les compara amb les previstes al programa, tot com a punt de partida del Pla Director a redactar, i a l'espera de concretar definitivament els continguts, un cop es tanqui el procés de participació ciutadana corresponent.

7.1. Els equipaments de proximitat

Es plantegen els equipaments de proximitat següents:

- Centre d'Educació Infantil i Primària (CEIP) de 2 línies amb una capacitat de 450 alumnes. Amb una superfície construïda de 4.703 metres quadrats en Planta baixa més tres plantes.
- Escola bressol d'una línia amb capacitat per 80 infants. Amb una superfície construïda de 460 metres quadrats en Planta baixa.
- Residència de gent gran i centre de dia. Amb una superfície construïda de 5.089 metres quadrats en Planta baixa més tres plantes.
- Casal de joves. Amb una superfície construïda de 2.762 metres quadrats en Planta baixa més tres plantes.
- Equipament poliesportiu. Amb una superfície construïda de 5.551 metres quadrats en Planta baixa més dues plantes més dues plantes més soterrassant.
- Aparcament soterrat de 200 places en tres plantes soterrades amb una superfície construïda de 16.153 metres quadrats

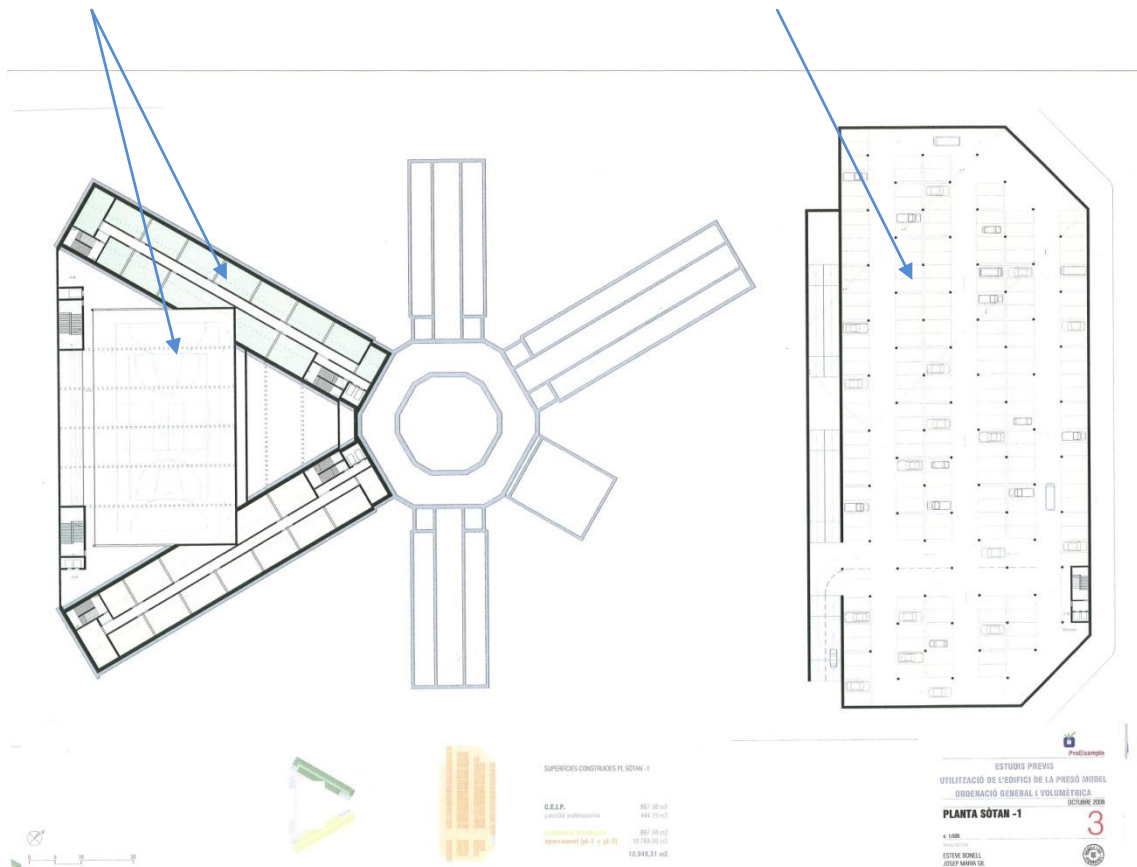
Planta soterrani

- Equipament poliesportiu
- Aparcament de 200 places

Són previstes dues plantes en subsòl

Equipament esportiu

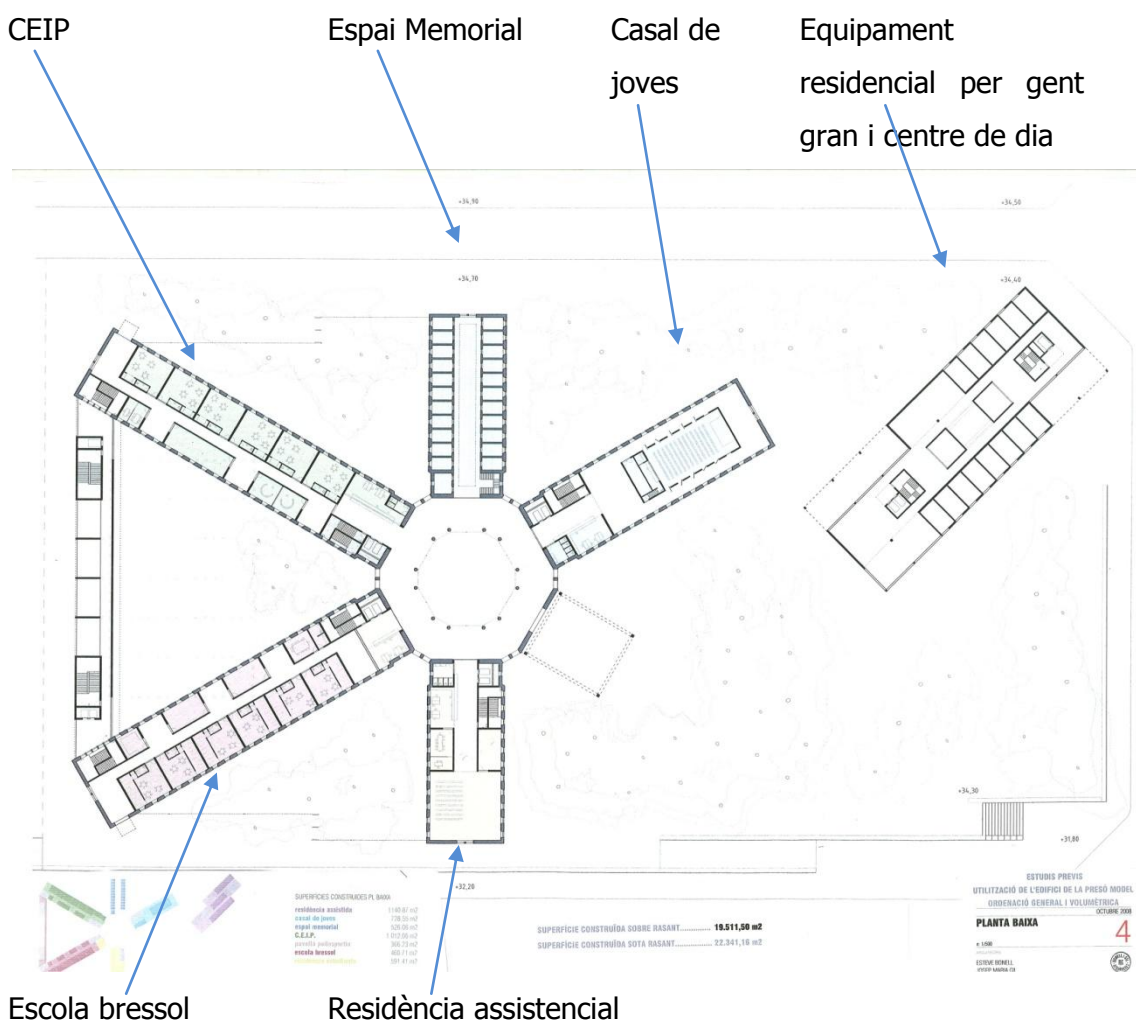
Aparcament

Imatge planta -1

Planta Baixa i superiors

Es planteja inicialment l'edificació en planta baixa més 3 plantes que inclourien:

7.2. Els equipaments de ciutat

Com a equipaments de ciutat es proposen:

- Equipament residencial-assistencial. Amb una superfície construïda de 5.753 metres quadrats en Planta baixa més tres plantes.
- Espai Memorial, que tindrà com a finalitat mantenir viu la Memòria històrica de la Presó. Serà un espai de divulgació, però també de conservació i de recerca. Amb una superfície construïda de 1.378 metres quadrats en Planta baixa més dues plantes.

8. Recull d'imatges virtuals
